

ДРУШТВЕНЕ И
ХУМАНИСТИЧКЕ НАУКЕ
У СРБИЈИ

ИЗДАВАЧИ

Српска академија наука и уметности
Институт друштвених наука
Београд, 2022

ЗА ИЗДАВАЧЕ

Академик Владимир С. Костић
др Горан Башић

РЕЦЕНЗЕНТИ

Академик Јасмина Грковић Мејџор
Академик Коста Чавошки

ЕДИЦИЈА

Зборници

УРЕДНИЦА ЕДИЦИЈЕ

др Мирјана Докмановић

ISBN 978-86-7093-251-7

зборници

ДРУШТВЕНЕ И ХУМАНИСТИЧКЕ НАУКЕ У СРБИЈИ

УРЕДНИЦИ

Академик Љубомир Максимовић
др Горан Башић

СРПСКА АКАДЕМИЈА
НАУКА И УМЕТНОСТИ

ИНСТИТУТ
ДРУШТВЕНИХ НАУКА
Институт од националног значаја
за Републику Србију

СУЗАНА ИГЊАТОВИЋ

Институт друштвених наука, Београд
signjatovic@idn.org.rs

ЖЕЉКА БУТУРОВИЋ

Институт друштвених наука, Београд
zeljka@psych.columbia.edu

Свет и ми: положај научне професије са освртом на друштвене и хуманистичке науке*

Апстракт

У раду истражујемо глобалне промене положаја научне професије, фокусирајући се на друштвене и хуманистичке дисциплине и контекст Србије. Глобални тренд води ка томе да научна делатност постаје несигуран, слабо плаћен, а тиме и мање пожељан посао. Сама научноистраживачка активност доживљава кризу коју је произвео нови систем управљања који промовише ефикасну, применљиву и мерљиву научну активност, што је резултирало хиперпролиферацијом научних радова и академски нечасним понашањем. Некадашње кључне одлике рада у науци – стабилност запослења, научна аутономија и флексибилност рада – уступају место неизвесном радном статусу и ограниченој слободи стварања.

Србија показује назнаке ових процеса, али још увек натпросечан ниво материјалног положаја (у контексту Србије) и стабилност посла чине професију научника пожељном. Недавна истраживања показују, да упркос неповољним променама у статусу научне професије и условима рада, запослени у науци остају овом сектору и препознају вредност бављења науком. У Србији, удео жена у сектору истраживања изједначен је са мушкарцима, а у друштвеним и хуманистичким наукама, такође и на руководећим позицијама. Институционално финансирање и могућност релативно лаког обнављања звања омогућава компаративно већу слободу истраживања. У Србији расте генерацијски јаз између младих и старих научника, јер се животни циклус младих поклапа са неповољним трендовима нестабилног запослења и могућности на тржишту рада, које напори ка ширем регрутовању младих у науци, парадоксално, још више увећавају.

Кључне речи: научна професија, друштвене и хуманистичке науке, хоризонтална и вертикална стратификација, Србија

Друштвени положај научне професије данас

Обично се сматра да је криза једне области наступила онда када она почне више да се бави собом него основном

* Рад је написан у оквиру Програма истраживања Института друштвених наука за 2020. годину који подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

облашћу интересовања. Ово је случај са науком данас. Ауторефлексивност видимо у свим битним аспектима научног рада. Расправља се о критеријумима за вредновање научне продукције, преиспитује се поузданост научног сазнања које је до недавно имало највиши ауторитет у друштву (Gigerenzer, Magewski, 2015). Актуелна су истраживања о положају запослених у науци, њиховим пословно-животним трајекторијама, материјалном, радно-правном статусу и угледу професије у целини. Ова заинтересованост научника да се баве собом указује на то да се нешто значајно мења у статусу науке данас. Криза науке постаје занимљива и изван академије, па медији и лаичка публика све више прате информације из научног домена: од сензационалистичких вести о екстремним случајевима сиромаштва запослених у академији, до афера око поузданости резултата познатих истраживања (Hoff, 2014; Perry, 2019)

У контексту наведених промена, шта данас значи бавити се науком и какав је положај научника у друштву? Да ли уопште постоји професија научника, ко припада научној професији и где су границе идентитета професије научника?¹ Професије по дефиницији имају монопол над одређеним делом теоријског знања и практичних вештина и захтевају одређено, обично универзитетско, образовање. Међу професијама постоје разлике, неке су мање, а неке више професионализоване (Jackson, 2010). Делује да научна професија има одлике „јаке“ и „слабе“ професије истовремено. Са једне стране, бављење науком подразумева одређени ниво образовања (обично највиши, докторат), формално-правни оквир регулације рада, заштиту статуса чланова, професионална удружења, професионалну етику, сличне каријерне путање. На основу овога следи да научници имају своју професију, попут адвоката или лекара. Са друге стране, научници имају различите интересе, различита удружења, различита правила вредновања научне активности и научних резултата. Разликују се научне области, али такође и методолошке оријентације, ниво повезаности са праксом и применом знања. У том контексту се поставља питање да ли постоји једна научна професија, мноштво научних професија или је реч о метапрофесијама које обједињују групе наука, нпр. природне, друштвене, хуманистичке, односно групе научника по секторима (научници универзитетски професори,

¹ Посебно питање представља назив категорије актера који се баве науком. У недавној студији о статусу научника и научница у Србији користе се називи „научни радници/раднице“ односно „академски радници/раднице“ (Delibašić, Fiket, 2018).

научници из института, научници у привреди и примењеним областима).

Овде долазимо до проблема одређења граница научне делатности. Кренимо од једне наизглед таутолошке дефиниције према којој се науком баве они који стварају научне производе (истраживања и разне форме дисеминације резултата). Овде се можемо запитати да ли су научници и они представници академског сектора који се готово искључиво баве наставом или управљачким пословима, а науком се евентуално баве на деривативан начин. То значи да границу идентитета професије морамо померити даље од уског формалног критеријума, ако гледамо оно што чини језгро научне професије, а то је научни рад и његова презентација.

Додатни проблем одређења граница научне професије јесте то што неки облици научноистраживачке активности нису ограничени на академски сектор. Познато је да научне радове објављују и они који немају афилијацију, нису део научног или академског сектора, нити имају докторат. У одређеном смислу, они припадају научној делатности. Када говоримо о друштвеним и хуманистичким наукама, у питању су истраживачи или консултанти у међународним организацијама, *think-tank* организацијама, невладиним организацијама, посебно у областима развоја и социјалних интервенција. Осим примењених истраживања, они објављују радове у академским часописима, самостално или у сарадњи са колегама који имају афилијацију. Важно је имати на уму ову флуидност идентитета научне професије, нарочито у областима друштвених наука.

Не улазећи у даљу расправу око одређења научне професије, у даљој анализи се ограничавамо на актере којима је главни задатак посла научноистраживачки рад, тј. научно истраживање, научна продукција и дисеминација. Одредницом „научници“ обухватамо припаднике академије у најширем смислу: истраживачки, научни и наставни кадар у академским установама, институтима и универзитетима, али такође докторске и постдокторске студенте. Статус научника посматрамо из социолошке перспективе која подразумева комплексност друштвеног положаја. То значи да свеобухватна слика друштвеног положаја мора узети у обзир објективне критеријуме, као што је ниво зараде, заступљеност по областима, материјалне и друге ресурсе који су доступни за рад, али и субјективну перспективу оних који се баве науком, као и спољашњу перцепцију научне делатности, а посебно углед научне професије у друштву. Сматрамо да се промене положаја научника највише

огледају у следећим аспектима: материјални положај и позиција на тржишту рада; интринсичка научноистраживачка активност; углед и моћ научничке професије у друштву. Посебан значај има интерсекционалност, посебно разлике између жена и мушкараца, старих и младих научника. Унутар научног сектора одвијају се процеси диференцијације, и то према свим поменутиим димензијама који одређују статус научника у друштву.

Хоризонтална и вертикална стратификација у научном сектору

Снажни стратификацијски процеси одвијају се у оквиру научног сектора. *Хоризонталне поделе* захватају различите домене организације научног рада. *Вертикална стратификација* подразумева растућу диференцијацију између различитих категорија запослених у науци, по економском статусу, моћи, угледу, унутар истог сектора.

Хоризонтална диференцијација у научној делатности подразумева разлике у статусу запослених у научноистраживачкој делатности у различитим секторима научног рада, националним, организационим оквирима. На највишем, глобалном нивоу, постоји разлика на линији *центар–периферија* (Wittrock, 2010; Blagojević, Yad, 2010). Неке научне заједнице имају већу моћ, ресурсе и значај, што утиче на позицију актера који им припадају. Упркос појачаној мобилности научника (и других стручњака) данас, опстају разлике у ресурсима и утицајности различитих научних заједница. Ако изузмемо, краткотрајне форме привремене мобилности (конференције, стипендије), дугорочно измештање у другу академску заједницу може се сврстати у *brain drain* и појачати разлике између центра и периферије.

Постоји могућност да су друштвене и хуманистичке науке поштеђене овога више него „тврде“ науке због специфичности ових дисциплина. У друштвеним наукама постоји доминација енглеског језика као *lingua franca* на глобалном нивоу, мање него у природним наукама, али више него у хуманистичким наукама (Атмон, 2010). У друштвеним и хуманистичким наукама, посебно мањих научних заједница, постоји мали број научника и институционалних средишта за појединачне области, а често и усмереност на локалне истраживачке проблеме. Овде се надовезује питање односа *друштвених и хуманистичких и природних наука*. Имајући у виду чињеницу да

друштвене и хуманистичке науке захтевају знатно мања улагања, а имају приближно једнак потенцијал за продукцију научних резултата, те да су, за разлику од природних и техничких наука, јединствено позиционирани у креирању знања специфичног за Србију, које без њих не би постојало, поставља се питање да ли је сврсисходно много веће улагање у природне науке (нарочито физику) у односу на друштвене и хуманистичке науке које је тренутно на снази.

Затим, постоје разлике у сектору научног рада. Ова линија поделе је можда најважнији фактор за разумевање статуса научника у Србији, где опстаје подела на запослене на *универзитетима* и *институтима* (упркос формалној еквиваленцији), што је проблем у друштвеним и хуманистичким областима које одликује малобројност научног кадра и слаби капацитети за специјализацију. Када је реч о друштвеним и хуманистичким наукама, важна је подела на линији *истраживачи у академском сектору* и *истраживачи у неакадемском сектору* (НВО, истраживачке, маркетиншке агенције, јавна политика). Коначно, на положај научника утичу, такође, разлике у социјалном капиталу и припадност „видљивим” и „невидљивим” *заједницама*.

Вертикална диференцијација у науци настаје највише због актуелног процеса тзв. прекаризације, тј. померања ка нестабилном радном статусу све већег дела запослених (тзв. *fast-food* радна снага академије). Тренутно се може видети највећа разлика у статусу привремених предавача на универзитетима, разних категорија постдокторанада насупрот редовних професора и истраживача са сталним радним статусом (ове разлике симболично изражава подела *adjuncts vs tenure*). Поделе између *старијих* и *млађих* истраживача, *мушкараца* и *жена*, такође представљају димензије диференцијације унутар научног сектора. У наставку се бавимо детаљније овим поделама унутар научног сектора са освртом на специфичности Србије и друштвених и хуманистичких наука.

Материјални положај и радно-правни статус научника

Када је реч о објективном показатељу материјалног статуса научника, глобални тренд је да зараде у науци заостају за другим секторима за исти образовни ниво. Чак се говори да је посао универзитетског професора, некада типичан пример професије средње класе, данас нископлаћени посао (Erwin, Wood, 2014; SEIU, 2013). Када је реч о друштвеним наукама, ова

тенденција је веома изражена. Рецимо, у САД-у, плате доктора наука из психологије и друштвених наука веће су у приватном сектору (*профитном и непрофитном*), него у академији, а на истом нивоу као у државној управи (National Science Foundation, 2017). За 2017. годину, медијална зарада за докторе психологије и друштвених наука у академији тј. на универзитетима, износила је 90.000 долара (SE=500), док је зарада у приватном непрофитном сектору износила 114.000 долара. Доктори других друштвених наука премашују психологе у платама у свим областима осим државне управе и samozапослених психолога. Највећа разлика је између академског и приватног сектора (око 50.000 долара годишње).

За разлику од високоразвијених земаља где су зараде ниже у академији него у ванакадемском сектору, у Србији не постоји још увек таква разлика у нивоу зарада. Подаци показују да научноистраживачки и универзитетски сектор стоји релативно добро у односу на друге области. Према РЗС, медијална нето зарада за јануар 2019. године износила је 41.467 динара, што значи да је зарада у науци скоро 2,5 пута већа од просека Србије (табела 1). Треба имати на уму разлике између дисциплина, приходе од пројеката, других активности и разлике у научним звањима, које такође утичу на материјални положај научника.

Табела 1. Просечне зараде по запосленом, по областима делатности, јануар 2019. године (Србија)

	Зараде	Зараде без пореза и доприноса
	I 2019.	I 2019.
УКУПНО	75.296	54.521
Научно истраживање и развој	135.445	97.721
Државна управа и обавезно социјално осигурање	89.441	64.192
Образовање	77.400	55.776
Здравствена и социјална заштита	76.520	55.145

Извор: РЗС, 2019а (скраћена табела)

Када се говори о зарадама и релативно повољном статусу научног сектора, треба имати на уму разлике у просечном животном стандарду у Србији и земљама са развијенијим научним сектором и привредом у целини. Међутим, материјални

статус не треба посматрати само на основу зараде. Питање је какве су опције на тржишту за научнике са њиховим квалификацијама. Имајући у виду ограничене могућности на тржишту рада за докторе наука (посебно у друштвеним и хуманистичким областима), научна делатност је још увек пожељна у Србији. О томе говори резултати недавног истраживања да мали број научника напушта овај сектор, што није случај изван Србије (Pudar Draško, Gazela и Rácz, 2018). Такође је важна субјективна димензија која обухвата друге аспекте посла (слободно време, могућности напредовања, креативност итд.). Фактори који нису чисто материјални такође имају улогу у перцепцији пожељности посла. Запослени у науци имају генерално висок ниво интринсичке мотивације да се баве овим послом, што може донекле компензовати неповољне материјалне услове.

Поред зарада, још један тренд одређује статус научне професије и њену пожељност. Реч је о (не)сигурности радног статуса у научном домену, као и изгледи у каријери за оне који остваре статус доктора наука. Глобално, у структури запослених у академији, све више доминира категорија ниско плаћених, несигурних, повремених послова. Категорија *adjunct* и сродних привремених статуса чини око 70% запослених на универзитетима у САД, са трендом раста административног особља у односу на академски кадар (Hoff, 2014). У Француској је порастао удео привремених послова у академији за 111% од 1992. до 2013. (Le Feuvre, 2019). Истраживања показују да само 12,7% доктора наука оствари позицију у академском сектору у САД (Larson, Ghaffarzadegan, Хue, 2014). У психологији и друштвеним наукама, проценат доктора наука који су имали статус *tenure* пао је за 20 година (1997–2017) са 35 на 30% (Langin, 2019). Само 21% доктора наука из области антропологије добије позицију која омогућава стабилност запослења (*tenure-track*) у академском сектору (Speakman, 2018). Један од разлога за овакво стање је диспропорција у броју доктора наука и доступних позиција (Gould, 2019).

Поставља се питање да ли се формира квазикастински систем у науци, са великом категоријом потплаћених, нисковреднованих академских „парија“ и малим бројем привилегованих позиција. Чак и у земљама са високоразвијеним научноистраживачким сектором, лош материјални статус смешта неке категорије академских радника на границе сиромаштва, посебно у друштвеним и хуманистичким областима. Подаци показују да неке категорије запослених у академији имају високи ризик од сиромаштва, нпр. *adjunct* предавачи са непо-

вољним радним уговорима (Hoff, 2014). Повремено се појаве у медијима приче о предавачима универзитета који живе у камп приколици и примају социјалну помоћ. Иако екстремни, ови сензационалистички примери даје назнаке о дугорочној промени статуса академске професије.² Наравно, може се дискутовати да ли је исправно поредити праве прекарне послове са научном професијом, где постоје неки бенефити које прави нископлаћени послови немају. Рад у академском сектору још увек је престижан, а такође доноси нематеријалне предности које смо раније навели.

Захваљујући још увек релативно малом броју високообразованих људи, постојећем систему научне делатности и затвореном тржишту, као и начину улагања у науку, ово се у Србији још увек није десило. Код нас се вертикална стратификација одвија у нешто модификованој форми због наслеђа квазисамоуправног система управљања у научно-истраживачким и високошколским установама. Ипак, у Србији се такође уочава померање ка нестабилнијем запослењу у научноистраживачком сектору, посебно младих истраживача (Stojković-Zlatanović, 2018). О томе говори недавна криза положаја докторских студената и младих истраживача, као и истраживача запослених на институтима придруженим државним универзитетима. Унутар друштвених и хуманистичких наука постоје поделе на оне које омогућавају лакше остваривање додатних прихода научницима и оних које нису тако тржишно исплативе.

Статус научника одређују такође неки екстерни процеси. Како расте потреба јавне политике за подацима, у друштвеним и хуманистичким областима наступа својеврсна конвергенција основне и примењене науке.³ Конкуренција ванакадемских истраживања подстиче истраживаче у науци

² Недавно је одржана изложба *Feed the Adjuncts* у организацији Art Adjunct Professors (Kelsey, 2016).

³ Неколико идеолошких промена утицало је директно или индиректно на науку. Посебан значај има идеологија новог јавног менаџмента према којој се наука и истраживање морају водити по моделу бизниса (Bozzon, Murgia, Poggio, 2019). Друга идеолошка смерница за развој науке јесте тзв. „економија заснована на знању“ (*knowledge-based economy*), која подстиче „производњу знања“ са нагласком на корисности. То такође значи да се знање не ствара само у академском сектору (Švarc, Lažnjak, 2003). Парадигма „јавне политике засноване на подацима“ (*evidence-based policy making*) коју је промовисао британски нови лабуризам како би се увело „рационално одлучивање“ у јавном сектору које ће бити засновано на „чињеницама“ а не „идеологији“ (Sutcliffe and Court, 2005). Ова парадигма подразумева значај истраживања и велику потребу за научним подацима, што значи да ти подаци морају на одређени начин бити вредновани пре него што су употребљени.

да изађу на тржиште. Према извештају Унеска из 2010, статус истраживача у друштвеним наукама све више одликује усмереност ка примењеним истраживањима и ангажманима, тако да се у неким мање развијеним земљама, две трећине истраживача бави консултантским пословима поред своје примарне активности (Mouton, 2010; Biruk, 2018). Према недавном истраживању у Србији, истраживачи друштвених наука, више се додатно ангажују у струци, у поређењу са техничко-технолошким и медицинским наукама (Pudar Draško, Rácz, 2018: 50). Често исти истраживачи, запослени у академској установи, спроводе и примењена друштвена истраживања (Ignjatović, 2020). Ово се дешава посебно у земљама са скромним ресурсима у науци, тзв. периферним научним срединама (Blagojevic, Yad, 2010). Пошто су средства за финансирање оскудна и зависе од страних финансијера, истраживања из примењене сфере могу бити искоришћена за радове у академским часописима.

Критеријуми употребљивости и корисности научног сазнања (често повезаног са „иновацијама“) све више утичу на научне каријере, јер су постали валидан критеријум за оцену научног рада. Када је реч о Србији, категорија креирања и анализе јавних политика (M120) призната је последњом изменом Правилника из 2017. године као научни резултат који се признаје у процесу избора у научна звања.⁴ Ово је посебно важно за друштвене науке чији актери имају ангажмане у домену јавне политике. Ипак треба приметити да је у овом случају релативно ниско вредновање (1–3 бода) ове категорије у односу на научне чланке и монографије објављене у међународним часописима и код међународних издавача, осликава релативно традиционалније виђење науке које даје предност научном раду и институцијама у односу на организације примарно оријентисане на креирање примењеног знања.

Криза научног знања и угледа научне професије

Како се одражавају наведене промене на саму научно-истраживачку активност која чини суштински аспект професије? Постоје три повезана процеса. Један има везе са новим научним менаџментом, други са новим потребама за научним производима, а трећи је генерисан из саме научне делатности.

Последњих неколико деценија дошло је до промене научне политике у складу са новим моделом менаџерски ус-

⁴ Pravilnik o postupku, načinu vrednovanja i kvantitativnom iskazivanju naučnoistraživačkih rezultata istraživača (2017).

тројене, пројектно усмерене научне активности. Научник који се бави основним истраживањима постао је *homo applicandus* (Kaser, 2013). Идеал научника који је вођен чистом жељом за знањем уступа место типу истраживача који одговара на задате теме и усклађује правац истраживања са доступним људским ресурсима и дефинише процес научног истраживања преко концепата пројектног менаџмента. Генерално, менаџмент у науци све више функционише тако да академске установе стално морају бити евалуиране и процењиване и њихов квалитет рада изражен на мерљив начин. Реч о тзв. *култури ревизије* (*audit culture*) о чему је писала (Strathern према: Гаџановић, 2014). У овом контексту је важна политика која промовише објављивање радова као индикатор успешности научника. Недавно истраживање показује да је глобални систем вредновања прихватљивији за природне науке, док се друштвене науке позивају на културне специфичности (Petkovska, 2017).

Ови процеси утичу на процес стварања знања. Тако се основна истраживања усмеравају задатим темама, а теоријски и методолошки аспекти истраживања прилагођавају пројектним захтевима. Нов модел науке је променио и садржај научног стваралаштва. Овде није реч само о томе да наука губи ореол аутономности у дефинисању истраживачких питања. Пре четрдесет година, укључивање димензије применљивости/корисности у основна истраживања, било је више ритуалистичко (Nafstad, 1982). Данас је то неизоставни део научних пројеката и захтева одговарајућу елаборацију у пријави за финансирање већине пројекта. Осим тога, прилагођавање критеријумима ваннаучног карактера, сада захвата ужи сазнајни истраживачки део пројекта. Рецимо, у неким конкурсима ЕУ за научноистраживачке пројекте, један од критеријума односи се на то да ли је родна димензија укључена у пројекат. Иако се каже да димензија рода треба да буде интегрисана „ако је релевантна“, свакако се имплицитно истраживачи наводе да уведу овај фактор, чак и када то није оправдано (European Commission, 2018).

Парадоксално, увођење конкуренције, мерљивости резултата и пројектног менаџмента са циљем подизања квалитета науке, негативно утиче на етос научног стваралаштва. Све више се доводи у питање утемељеност научног сазнања као некада најугледнијег облика сазнања. Кризу научног рада и етоса видимо у аферама око веродостојности података и ретракције радова, тешкоћама са репликацијом резултата и закључцима истраживања. Растући ниво академски нечасног понашања јесте такође показатељ овог тренда (од „фарми цитата“ до лажних података истраживања).

У психологији се доводе у питање велике студије које су деценијама чиниле основу ове науке (Perry et al., 2019). Сличну кризу респектабилности научног знања видимо у тзв. „меким“ дисциплинама попут антропологије, феминистичких, родних студија и сл. Код њих се преиспитују релевантност теорије, епистемолошки релативизам, аутентичност и идеолошка презасићеност. У последњих 20 година, два слична социјална експеримента потврдила су ове проблеме хуманистичких области: афера *Sokal*, 1996. и *Sokal squared*, 2018. године.⁵ Обе афере су показале слабости актуелног механизма вредновања и дисеминације научног знања у друштвеним и хуманистичким областима. У питању су академски часописи из области студија културе, рода, сексуалности итд. које се базирају на постмодернистичким, постколонијалним и сродним приступима. Показало се да квазинаучни радови могу проћи рецензију и бити објављени у овим часописима, иако се заснивају на измишљеним, апсурдним или бизарним темама и наводним истраживањима, а написали су их аутори који се уопште не баве овим областима. Подривање привилегованог статуса научног знања праћено је такође растом популарности псеудонаучних области које делимично представљају одговор на кризу научног знања.⁶

У таквом контексту, уз негативне трендове нестабилности и економске непривлачности научног рада, долази до де-професионализације науке и кризе професионалног идентитета научника. Дакле, питање је шта данас значи „научни позив“ и да ли још увек има одређени харизматични ореол врхунског знања.⁷ Наравно, треба имати у виду да *academic misconduct* није нешто ново, видимо да се резултати и неких класичних истраживања доводе у питање.⁸ Ипак, начин организовања науке, подстицање хиперпролиферације радова и пристрасност да се објављују само статистички значајни резултати, све то јесте сигурно додатно подстакло научнике да не следе увек узусе

⁵ Видети више: What the ‘Grievance Studies’ Hoax Means, *The Chronicle of Higher Education* (08. 11. 2018).

⁶ Некада ове псеудонаучне позиције имају подршку естаблираних научника, нпр. нобеловац Монтање (Montagnier) који је почео да заступа антивакцинални став.

⁷ Вебер је антиципирао неке од проблема запослених у академској сфери (напредовање, сигурност посла, аутономија рада) још пре сто година када је настао његов текст „Наука као позив“ (Weber, 2008).

⁸ На пример, доводи се у питање веродостојност података из чувеног Розенхановог (Rosenhan) истраживања психијатријских болница из 1973. године (Abbot, 2019).

научног-академског понашања у истраживању и извештавању. Парадоксално, упркос новим моделима управљања у науци и инсистирању на мерљивости рада, корисности знања, ефикасности трошења ресурса, долази до кризе „научних производа“, чији се квалитет доводи у питање.

У овом сегменту се Србија, опет, суочава са другачијим, и можда лакше решивим проблемима. Скандала на српском научној сцени свакако има, али они се претежно односе на плагијате и сумњиве дипломе доктората, а врло ретко на фалсификацију или негирање резултата научних радника који су као такви препознати од стране уже научне заједнице. „*Publish or perish*“ тренд који је већ деценијама присутан у развијеним земљама, у некој мери је заживео у Србији тек после петооктобарских промена, увођењем нових правила о вредновању резултата научноистраживачке делатности. Будући да се научна звања у Србији могу стећи и одржавати са релативно малим бројем бодова који се могу обезбедити и објављивањем у домаћим часописима ниске селективности, мотив за згртањем огромне количине бодова да би се осигурала пука егзистенција, није толико изражен.

Интерсекционалност: род и старост/генерација као фактори статуса научника

За свеобухватно разумевање положаја научника у друштвеним и хуманистичким наукама треба узети у обзир положај жена у науци и старосне разлике између истраживача, односно различите позиције у животном циклусу. Овде се најпре треба осврнути на моделе научног напредовања. Србија је до сада имала ране селекције са пирамидалним моделом напредовања у науци. Овај модел је типичан за земље попут Словеније (Le Feuvre et al., 2019). Међутим, трендови се крећу ка моделу који је преузет са Запада, пре свега САД-а, где је селекција на нижим нивоима мања (упис на основне и постдипломске студије), али је зато много већа на вишим нивоима (научна звања). Као што је већ поменуто, овакав модел научног напредовања ствара велики број високошколованих младих људи за које не постоје адекватна радна места, што неминовно води ка деградацији статуса научних радника у друштву.

Досадашњи модел напредовања научника у Србији био је ослоњен на државне евалуације истраживача кроз избор у звање. Како каже испитаник из недавног истраживања:

„Практично читаву ову моју досадашњу каријеру је пратило, пратила једна апсолутна, да кажем, демократија, и када неко стекне услове за њега се расписује конкурс“ (Rácz, 2018: 79). Треба приметити да се овај начин евалуације научног рада значајно разликује од аналогног система у развијеним земљама које махом функционишу по *'up or out'* принципу у којем неуспех у осигуравању највишег звања (*tenure*) истовремено значи и губитак посла. Насупрот томе, у Србији је могуће неограничено обнављање нижих звања (научни сарадник, виши научни сарадник) што већи број научних радника ставља у ситуацију релативно трајнијег статуса, а тиме у већој мери подстиче преузимање ризика приликом развијања научног програма.

Када је реч о генерацијским разликама, рекло би се да расте јаз између младих и старих научника, јер се животни циклус младих поклапа са неповољним трендовима нестабилног запослења, док старији истраживачи користе све предности оствареног статуса. Флексибилизација радног статуса највише захвата младе утичући на каријерне и породичне аспекте (Stojković-Zlatanović, 2018; Jovanović-Ajzenhamer, 2018). Међутим, треба имати у виду да млади људи, а самим тим и млади истраживачи, имају далеко веће могућности да свој професионални живот нађу ван науке. На ово не треба гледати као на трагедију или неправду, већ као на најједноставнији начин да се ефикасно искористи животни век способних младих људи, а такође и скромна буџетска средства намењена науци.

Родна димензија добија посебно место као индикатор стања у научној професији. Све снажније истицање родне димензије у науци јесте један од показатеља поменутих окренутости себи, ауторефлексивности науке која се јавља у последње време. Род је присутан у више облика у науци: као предмет истраживања посебне научне области или интердисциплинарног домена (родни аспекти научничке професије, родни аспекти у научној продукцији, итд.) и као део политике родне равноправности која подразумева укључивање родне димензије у научне пројекте којима није главна тема родни аспект, квоте у управљачким позицијама, родно буџетирање у науци и слично.

На значај родне димензије посебно указује тренутно стање каријерних и породичних трајекторија у системима базираним на *post-doc* моделу финансирања који још увек не постоји као такав код нас. Огромна неизвесност запослења, учестале селидбе, проблем усклађивања каријера супружника (*„two body problem“*) и огромна енергија утрошена на конкурисање за грантове којима ће се премостити следећи кратак

период живота (*homo applicandus*) – представљају изражене неповољне одлике овог система чије негативне позиције превазилазе научну заједницу. Наиме, све даље одлагање рађања, па и потпуно одустајање од рађања код вечитих *post-doc* жена, јесу реална опасност. Како истраживања показују, на највишем академском нивоу 72% мушкараца је ожењено и има децу, али исто важи само за 50% жена (Vinnicombe, 2013; Williams, Ceci, 2012).

Фертилитет научница је део ширег проблема рађања код високообразованих жена, са неким специфичностима. Недавна истраживања показују повезаност каријерних одлука и рађања у Србији код високообразованих жена (Ignjatović, Buturović, 2018; Nikitović, Buturović, Ignjatović, 2018). Додатно треба брусити методологију за разумевање укрштања кључних животних догађаја у оквиру животног тока и каријерног пута. Ова тачка пресецања, у зависности од институционалног оквира и могућности на тржишту рада, усмерава пут жена ка науци или ка другим областима. На пример, ако су опције на тржишту слабе након мастера, када наступа критична фаза уласка у родитељство, жене се радије усмеравају ка докторатима (Le Feuvre et al., 2019).

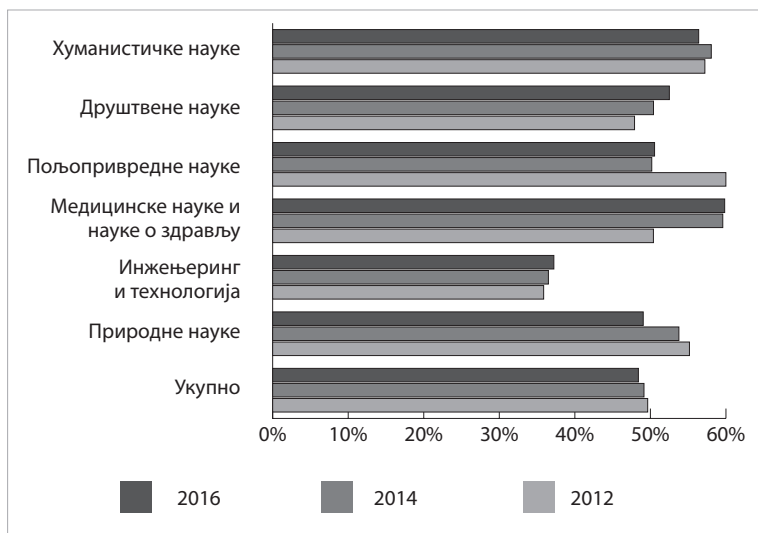
Ако се упореде каријерно-породичне трајекторије научница у Србији пре тридесет година и данас, видимо занимљиве промене. Прво истраживање о научницама (из природних и техничких наука) из 1990. показало је да мушкарцима лакше остваре континуиране каријере које су пожељне у научној професији (Blagojević, 1992a; 1992b). Системски посматрано, магистратура је била тачка након које је могло доћи до застоја због укрштања са породичним током. Ипак, ова инстанца је представљала рану селекцију и могућност да се утемељи статус у научној професији и настави рад у некој комбинацији са породичним обавезама. Докторат је могао уследити у средњој или касној фази каријере, а жене су одлагале стицање ових титула због рађања и одгајања деце. То је имало као последицу заостајање у напредовању, али у поређењу са садашњим моделом, претходни систем је давао одређену сигурност научницама. Данас, након раног доктората наступа укрштање са социјално-биолошким прекретницама животног тока. У породичним системима асиметричног оптерећења жена породичним обавезама, тада долази до ометања већег ангажмана у науци, уз несигурност статуса. Са смањеним опцијама на тржишту рада, поставља се питање сврхе овако ране професионалне специјализације која води неискоришћености уложених личних ресурса.

са жена, и у крајњој линији, депрофесионализацији, која отежава додатно хоризонт неизвесне будућности и евентуалне промене каријерног пута.

Упркос овим негативним променама, положај научница у Србији је, у самом систему, према неким критеријумима, једнако добар или бољи него у земљама ЕУ и САД. Када је реч о заступљености жена у науци у Србији, последњи подаци показују да број жена у сектору истраживања следи учешће жена по нивоима и областима образовања. У хуманистичким и уметничким областима студира највише жена, око 65% (Delibašić, Fiket, 2018: 32). Број уписаних и дипломираних студената на друштвеним и хуманистичким дисциплинама износи између 65% и 70%. На нивоу доктората, проценти су слични: 70% уметност и хуманистичке науке, друштвене науке око 55%, пословање, администрација, право између 55% и 60% (RZS, 2017). Другим речима, заступљеност жена је већа од 50% у свим областима осим инжењеринга и технологије.

Када је реч о научном сектору, подаци Eurostata показују да је проценат жена запослених у сектору истраживања у Србији 2018. године износио 51,4 (Eurostat, 2020). Последњих 10 година није се мењао, варира око 50% (2008. је износио 47,4%). Заступљеност жена је иначе у просеку виша у постсоцијалистичким, него у другим ЕУ земљама, око 40% или више. По секторима, у Србији, жене су заступљеније него у просеку Европске уније, посебно непрофитни сектор (између 50% и 70%) и академски сектор (око 50%). У САНУ, 2016. године, није било жена у одељењу за друштвене науке, док у одборима има жена. У осталим одељењима, највише их има у одељењима историјских наука и језика и књижевности (између петине и трећине чланова) (2017). Према дисциплинама, проценат жена у друштвеним и хуманистичким наукама углавном прелази 50%, као што показује графикон 1, (RZS, 2017).

Графикон 1. Заступљеност жена по научним областима (%)

Извор: прилагођено РЗС, 2017.

У односу на саму заступљеност, која је уједначена у друштвеним и хуманистичким наукама, чак и у управљачким структурама, важно је спецификовати где су жене заступљене (области и хијерархијски нивои) и темпо и домет напредовања током каријере. У неким државама, истраживања указују на систематске разлике у многим аспектима, посебно зарадама. На пример, у САД-у, жене у друштвеним наукама имају 10% мање шансе да добију статус редовног професора (National Academy of Sciences, 2007). Такође, више мушкараца него жена добија позиције *tenure-track* у области антропологије, што је непропорционално заступљености овог пола у самој дисциплини међу докторима наука (Speakman, 2018). Када је реч о платама, разлике између мушкараца и жена у друштвеним наукама износе око 10.000 долара у САД (National Science Foundation, 2017). Истраживање које је недавно спроведено међу универзитетским академским радницима у Србији није идентификовало ове разлике у тзв. прекарности, као и нивоу плата између мушкараца и жена, као што постоји у другим земљама где „жене у науци чешће имају привремене уговоре на послу, мање су плаћане и раде у прекарнијим условима него њихове

мушке колеге“ (Haas, 2017 према: Pudar Draško, Rácz, 2018: 54).⁹

Поменуто је да су важни аспекти професије професионална етика и интринсичка мотивација за рад. Међу запосленима у науци, не само у Србији већ и глобално, још увек постоји значајна посвећеност научном позиву.¹⁰ Овде се посебно види значај родне димензије. Научна професија се одликује первазивношћу, карактеришу је порозне границе између пословног и приватног, просторно и психолошки, током целог животног тока (породиљско одсуство и пензија не подразумевају увек фактичко паузирање од бављења науком). Разлог је то што научни рад остаје увек једним делом индивидуална креативна активност, без обзира на пројектни модел управљања научним радом који је већ постао норма. Стога не чуди што запослени у науци и даље остају у професији упркос свим недостацима и проблемима са којима се суочавају. Последње истраживање наводи да у Србији академски радници са универзитета, иако се жале да им расту захтеви да буду доступни студентима, сматрају да имају мале плате, ипак 86% остаје у професији (Pudar Draško, Rácz, 2018).

Будућност научне професије: нестабилан посао, ограничена аутономија

Друштвени углед, солидан и стабилан економски положај, бенефити у балансирању приватног живота и каријере, слобода стваралаштва – све више нестају, а тиме и предности научничке професије. Ово није само случај код нас, него и у свету, пре свега на Западу. Главни показатељ је улазак доктора наука, као некадашње својеврсне иницијације за научну професију, у научни сектор. Истраживање из 2017. у САД показује да су се први пут доктори наука подједнако запошљавали у академском и неакадемском сектору (Langin, 2019). Сличан тренд се може очекивати код нас, јер ће се појавити велики број доктора наука без изгледа за запослење у постојећим универзитетским и институтским установама.

⁹ Као и у другим областима, у Србији феномен разлика у зарадама мушкараца и жена (*gender pay gap*) има неке специфичности у које овде не можемо детаљније улазити (Ignjatovic, Boskovic, 2017; Avlijaš et al., 2013).

¹⁰ Како наводи учесница једног истраживања о научницама у природним наукама у ЕУ, то је „начин живота“, „посао који никад не престаје“, не постоји граница између рада на послу и рада код куће (Cukut Krilić et al., 2019: 157; 159).

Извесно је да бављење науком данас захтева одговарајуће материјалне ресурсе. Подаци за Србију о улагању у науку показују тренд раста броја истраживача, удео БДП-а (0,70–0,92%), улагања пословног сектора (0,08–0,36% док су буџетска средства нешто смањена (0,41–0,37%), итд.¹¹ Међутим, као што се често приговара од стране научне заједнице, улагања у науку у Србији првенствено завршавају у зарадама истраживача, док се у развијенијим земљама не само апсолутно него и релативно више, улаже у сама истраживања. Ово објашњава релативно бољи материјални положај научника у Србији, али и њихову фрустрацију мањком средстава за научни рад. Због тога треба имати у виду да би свака евентуална промена стратегије ка финансирању истраживања у односу на плате вероватно исходувала или релативно слабијим материјалним статусом научних радника или већом диференцијацијом међу њима које у екстремној форми, често заступљеној у развијеним земљама добија карактер „*winner takes all*”.

У Србији се још увек траже модалитети за увођење тржишних принципа у научни систем. Проблем је што у Србији не постоји право тржиште да би се оправдала конкуренција кроз пројекте и конкурсе, већ је квазитржишни систем једина могућа реалност. Сада се уводи један хибридни систем који треба да омогући најбоље од оба система (институционално и пројектно) (Закон о науци и истраживањима, 2019). Другим речима, научни радници у Србији нису у тој мери сведени на *homo applicanduse*, али реално ће систем следити тај правац. Наиме, функционисање института као самосталних јединица дугорочно ће зависити од спољашњих ресурса за озбиљнија средства неопходна за истраживање, без обзира на институционално финансирање. На тај начин се посредно подстиче аплицирајућа активност која ће чинити све већи део активности научника, иако је њена ефективност упитна (одузима време, а пролазност на конкурсима је мала). Питање је колико ће се остварити предности институционалног модуса, који је замишљен тако да омогући довољно аутономног истраживања. Ово је посебно важно код друштвених и хуманистичких наука, где реално нема отвореног научног тржишта због специфичности мале на-

¹¹ Подаци 2010–2018. показују да непрофитни сектор уопште не улаже у истраживање (RZS, 2019b). Стога је нејасно где спада велики број спроведених истраживања разних домаћих и међународних НВО, у великом броју области тзв. социјалног сектора који је на неки начин главна конкуренција истраживачима у друштвеним и хуманистичким дисциплинама. Највише су порасла улагања из иностранства (са 3% на 21% у периоду 2010–2018).

учне заједнице и малог броја научника у ужим областима.

Ако се погледају сви поменути процеси, рекло би се да у свету долази до инверзије два кључна предуслова научног рада: *стабилност* запослења и *флексибилност* рада уступају место *неизвесном* радном статусу и *нефлексибилној*, ограниченој слободи стварања. Девалвација научног сазнања несумњиво ће утицати на углед и пожељност науке као професионалне оријентације у будућности. Заједно са лошим материјалним статусом научника, недовољно слободе и аутономије у научном раду, неминовно ће најбољи студенти одбацивати опцију академске професије и одлазити у друге секторе. Клатно неумљиво иде ка статусу науке из 19. века када је наука сматрана „харизматичном активношћу којом ретки могу да се баве“ (Ben-David, 1984: 140), али то не треба да нас плаши, напротив. Као што количина научних резултата не гарантује квалитет науке, тако и број научних радника не гарантује статус и утицај науке у друштву.

Штавише, могло би се рећи да је непромишљено увећање броја младих истраживача критичан фактор у смањењу угледа научне професије. Политика подстицања младих да се бави науком увећава број научних радника који онда међу собом деле ограничена буџетска средства и позиције. Велики број научних радника самим тим и значи да се, поред оних најспособнијих, науком баве и они мање посвећени и способни. Повећања улагања у науку, ако их буде, стога треба да прати смањен број научних радника, јер је то једини начин да научници у Србији задрже неке од привилегија научне професије које су предмет ерозија у свету око нас. Истовремено, на овај начин ће се том малом број најталентованијих у Србији пружити услови за бављење науком који ће бити конкурентни ономе што им се нуди на Западу.

ЛИТЕРАТУРА

- Abbot, Alison. (2019). On the troubling trail of psychiatry's pseudopatients stunt. The Great Pretender: The Undercover Mission that Changed our Understanding of Madness Susannah Cahalan (REVIEW). *Nature* 574: 622–623.
- Ammon, Ulrich. (2010). The hegemony of English. In: *World Social Science Report*, UNESCO, 154–155.
- Avlijaš, S., Ivanović, N., Vladislavljević, M., & Vujić, S. (2013). *Gender pay gap in the Western Balkan countries: Evidence from Serbia, Montenegro and Macedonia*. Belgrade: FREN.
- Ben-David, Joseph. (1984). *The scientist's role in society*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Biruk, Crystal. (2018). *Cooking Data: Culture and Politics in an African Research World*. Durham, London: Duke University Press.
- Blagojević, Marina. (1992a). Nauka i pol: inhibicija institucionalnog okruženja. *Sociologija*, 34 (1): 23–37.
- Blagojević, Marina. (1992b). Nauka i pol: obrasci svakidašnjeg života. *Sociologija*, 34 (2): 243–257.
- Blagojevic, Marina, Yad, Gair. (2010). The catch 22 syndrome of social scientists in the semiperiphery: exploratory sociological observations. *Sociologija*, 52 (4): 337–358.
- Bozzon, Rossella, Murgia, Annalisa, Poggio, Barbara. (2019). Gender and precarious careers in academia and research: macro, meso and micro perspectives. U: Murgia Annalisa, Poggio Barbara (eds.) *Gender and precarious research careers*. Routledge.
- Cukut Krilić, Sanja Črnić Istenić, Majda, Knežević Hočevar, Duška. (2019). Work-life balance among early career researchers in six European countries. U: Murgia Annalisa, Poggio Barbara (eds.) *Gender and precarious research careers*. Routledge.
- Delibašić, Balša, Fiket, Irena. (2018). Rodna ravnopravnost u oblasti akademskog rada: normativni okvir. U: Balša Delibašić, Gazela Pudar Draško, Irena Fiket (ur.) *Univerziteti između meritokratije i patrijarhata*.
- Erwin, Andrew, Wood Marjorie. (2014). The One Percent at State U. *Institute for Policy Studies*.
- Eurostat. (2020). Share of women researchers, all sectors. <https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/bO20d9atjb2oz4kF3xNIQ>, приступљено 17. 4. 2020.
- European Commission. (2018). MSCA-IF Evaluation: Step by Step Manual for Evaluators 2018. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/msca_if_2018_manual_for_evaluators.pdf, приступљено 17. 4. 2020.
- Gaćanović, Ivana. (2014). O koncepcijama „akademske zajednice“ i „akademske kulture“ u uslovima savremenih transformacija institucije univerziteta. *Etnoantropološki problemi*, 9 (4): 977–994.
- Gigerenzer, Gerd, Marewski, Julian. (2015). Surrogate Science: The Idol of a Universal Method for Scientific Inference. *Journal of Management*, 41 (2): 421–440.
- Gould, Julie. (2019). Working Scientist podcast: Too many PhDs, too few research positions. https://www.nature.com/articles/d41586-019-03439-x?utm_source=twitter&utm_medium=social&utm_campaign=crs-&utm_content=

201119v2&fbclid=IwAR0kEKMRRaanxTLMRZJ8G1K3sbPh34QOUrWO8Hxj4sm65JgqzRTJwk3z8eQ, приступљено 23. 11. 2019.

- Hoff, James. (2014). Are adjunct professors the fast-food workers of the academic world? <https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/jan/24/exploitation-of-adjunct-professors-devalues-higher-education>, приступљено 20. 11. 2019.
- Ignjatovic, Suzana. (2006). Engendering Education/Science Policy Analysis: Women Scientists in Serbia. *Science Policy and Human Resources Development in South-Eastern Europe in the Context of European Integration*. Austrian Federal Ministry for Education, Science and Culture, pp. 197–206.
- Ignjatović, Suzana. (2015). „Eshatološka“ rasprava o budućnosti antropologije. Koncept krize antropologije u zborniku *The End of Anthropology. Etnoantropološki problemi*, 10 (1): 43–54.
- Ignjatović, Suzana. (2020). Kvalitativna primenjena istraživanja u okviru socijalnih intervencija i programa javne politike sa posebnim osvrtnom na fokus grupe. *Sociologija*, 62 (1): 42–62.
- Ignjatović, Suzana, Bošković, Aleksandar. (2017). Gender Equality in Serbia. U: Anders Ortenblad, Raili Marling, Snjezana Vasiljevic (ur.) *Gender Equality in a Global Perspective*. Routledge.
- Ignjatović, Suzana, Buturović, Željka. (2018). Breastfeeding divisions in ethics and politics of feminism. *Sociologija*, 60 (1): 84–95.
- Jovanović-Ajzenhamer, Nataša. (2018). Višestruki izazovi specifično vulnerabilnog položaja mladih istraživačica i istraživača u društveno-humanističkim naukama u Srbiji: jedan sociološki pogled. U: S. Stojković-Zlatanović (ur.) *Stanje, perspektive, izazovi: položaj mladih istraživača i istraživačica u društvenim naukama*. Beograd: Institut društvenih nauka, 9–10.
- Kaser, Karl. (2013). The Creation of a New Figure in Academia – The Homo Applicandus. *Glasnik Etnografskog instituta SANU*, 62 (2): 32–39.
- Kelsey Colleen. (2016). Feed the adjuncts. <https://www.kelseyprojects.com/feed-the-adjuncts--2016.html>, приступљено 23. 11. 2019.
- Langin, Katie. (2019). In a first, U.S. private sector employs nearly as many Ph.D.s as schools do. Science, 12th March 2019. <https://www.sciencemag.org/careers/2019/03/first-us-private-sector-employs-nearly-many-phds-schools-do>, приступљено 17. 4. 2020.
- Larson, Richard, Ghaffarzadegan, Navid, Xue Yi. (2014). Too Many PhD Graduates or Too Few Academic Job Openings: The Basic Reproductive Number R0 in Academia. *Systems Research and Behavioral Science*, 31 (6): 745–750.
- Le Feuvre, Nicky, Bataille, Pierre, Kradolfer, Sabine, del Rio Carral, Maria, Sautier, Marie. (2019). The gendered diversification of academic career paths in comparative perspective. U: Murgia Annalisa, Poggio Barbara (eds.) *Gender and precarious research careers*. Routledge.
- Mouton, Johann. (2010). The state of social science in sub-Saharan Africa. U: *World Social Science Report*, UNESCO, str. 63–67.
- Nafstad, Hilde Eileen. (1982). Applied versus Basic Social Research: A Question of Amplified Complexity. *Acta Sociologica*, 25 (3): 259–267.
- National Academy of Sciences. (2007). Beyond bias and barriers: fulfilling the potential of women in academic science and engineering. Committee on Maximizing the Potential of Women in Academic Science and Engineering/

- Committee on Science, Engineering, and Public Policy. Washington DC: the National Academies Press.
- National Science Foundation. (2017). Median annual salaries of U.S. residing full-time employed doctoral scientists and engineers, by sector of employment, broad occupation, and sex: 2017. https://ncesdata.nsf.gov/doctoratework/2017/html/sdr2017_dst_71.html, приступљено 28. 4. 2020.
- Nikitović, Vladimir, Buturović, Željka, Ignjatović, Suzana. (2018). Uticaj životnog zadovoljstva na nameru rađanja drugog deteta kod visokoobrazovanih majki. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 167 (3): 421–431.
- Petkovska, Sanja. (2017). *Uticaj globalizacije na naučnu politiku i naučnoistraživački rad u Srbiji: vrednosti, diskursi i institucije*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu.
- Perry, G., Brannigan, A., Wanner, R. A., & Stam, H. (2019). Credibility and Incredulity in Milgram's Obedience Experiments: A Reanalysis of an Unpublished Test. *Social Psychology Quarterly*, 00 (0): 1–19.
- Pravilnik o postupku, načinu vrednovanja i kvantitativnom iskazivanju naučnoistraživačkih rezultata istraživača, *Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 24/2016, 21/2017 i 38/2017.
- Pudar Draško, Gazela, Rácz, Krisztina. (2018). Strogo hijerarhizovana prekarnost: žene na početku svojih naučnih karijera. U: J. Čeriman, I. Fiket, K. Rácz (ur.) *Između patrijarhata i prekarijata: Usklađivanje porodičnih i profesionalnih obaveza akademskih radnica*, Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju Univerziteta u Beogradu: Centar za etiku, pravo i primenjenu filozofiju.
- Rácz, Krisztina. (2018). Žene u muškom svetu: rodna određenost rukovodilačkih strategija u nauci. U: Balša Delibašić, Gazela Pudar Draško, Irena Fiket (ur.) *Univerziteti između meritokratije i patrijarhata*.
- RZS. (2017). Žene i muškarci u Republici Srbiji 2017. *Republički zavod za statistiku*.
- RZS. (2019a). Prosečne zarade po zaposlenom, po oblastima delatnosti, januar 2019. *Republički zavod za statistiku*.
- RZS. (2019b). Istraživanje i razvoj. Opšti pokazatelji 2010–2018. *Republički zavod za statistiku*.
- SEIU. (2013). The High Cost of Adjunct Living: Boston.
- Sutcliffe, Sophie, Court, Julius. (2005). Evidence-Based Policymaking: What is it? How does it work? What relevance for developing countries? *Overseas Development Institute*.
- Speakman R. J, Hadden C. S, Colvin M. H, Cramb J, Jones K. C, Jones T. W, et al. (2018). Market share and recent hiring trends in anthropology faculty positions. *PLOS ONE* 13(9): 0202528.
- Stojković Zlatanović, Sanja. (2018). Fleksigurnost radnopravnog statusa mladih istraživača u društvenim naukama u Srbiji – da li smo i koliko vulnerabilni? U: S. Stojković-Zlatanović (ur.) *Stanje, perspektive, izazovi: položaj mladih istraživača i istraživačica u društvenim naukama*. Beograd: Institut društvenih nauka, 13–15.
- Švarc, Jadranka, Lažnjak, Jasminka. (2003). Nova proizvodnja znanja: perspektive u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*. Zagreb, 12, 1–2 (63–64), 93–114.
- Vinnicombe, Susan, et al. (2013). *Handbook of Research on Promoting Women's Careers*.

- Weber, Max. (2008). [1917] Science as a Vocation. In: Dreijmanis (ed.) *Max Weber's Complete Writings on Academic and Political Vocations*. Algora Publishing.
- Williams, Wendy, Ceci, Stephen. (2012). When Scientists Choose Motherhood: A single factor goes a long way in explaining the dearth of women in math-intensive fields. How can we address it? *American Scientist*, 100(2): 138–145.
- Wittrock, Björn. (2010). Shifting involvements: rethinking the social, the human and the natural. In: *World Social Science Report*, UNESCO, 205–209.
- Zakon o nauci i istraživanjima, *Službeni glasnik Republike Srbije*, бр. 49/2019.

Suzana Ignjatović, Željka Buturović
**SCIENTIFIC PROFESSION IN SERBIA:
 A COMPARATIVE ANALYSIS**

Abstract

The paper explores the status of science as a profession in general, focusing on the social and humanities in Serbia. At a global level, academic jobs are becoming increasingly unstable, poorly compensated and, consequently, less appealing. Knowledge production in academia is undergoing a profound crisis due to a new management model of efficient, useful and measurable scientific production, which has paradoxically resulted in the hyper proliferation of scientific papers and academic misconduct. In the long run, job stability and research autonomy are likely to determine the intrinsic value of scientists' research careers, professional identities, and their reputation in society.

In Serbia, these global trends have not yet reached full swing. The above-than-average socio-economic status (relative to Serbian average socio-economic status), relative job stabil-

ity and significant research autonomy, may explain persistent desirability of a science career. Recent research shows that despite some unfavourable trends, research scientists remain committed to this sector and recognize the intrinsic value of scientific research. In Serbia, there is an equal share of women and men in almost all scientific fields while in the social sciences, there is also an equal share of genders in leadership positions. Institutional financing and absence of up-or-out system, help maintain environment that supports scientific risk-taking and creative autonomy. The generation gap between young and old scientists is growing because life course trajectories are overlapping with the adverse trends of jobs insecurity/scarcity for young researchers that is, paradoxically, exacerbated by efforts to recruit ever-increasing numbers of young people to science.

Keywords: academic researchers/scientists, social sciences and humanities, vertical and horizontal stratification, Serbia

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

303.01(497.11)(082)

ДРУШТВЕНЕ и хуманистичке науке у Србији / уредници
Љубомир Максимовић, Горан Башић. - Београд : САНУ,
Институт друштвених наука, 2022 (Београд : РИЦ графичког
инжењерства Технолошко-металуршког факултета). - 251 стр.
; 22 см. - (Едиција Зборници / [Институт друштвених наука,
Београд])

Тираж 300. - Реч Владимира С. Костића, председника Српске
академије наука и уметности: стр. 6-7. - Стр. 9-15: Изазови
друштвених и хуманистичких наука / Љубомир Максимовић.
- Напомене и библиографске референце уз радове. -
Библиографија уз сваки рад. - Abstracts.

ISBN 978-86-7093-251-7 (ИДН)

1. Максимовић, Љубомир, 1938- [уредник] [аутор додатног
текста] 2. Башић, Горан, 1961- [уредник]

а) Друштвене науке -- Србија -- Зборници б) Хуманистичке
науке -- Србија -- Зборници

COBISS.SR-ID 67627273